

POLJSKO SLOVSTVO

Ferdinand Goetel: **Srce ledovja** (Serce lodów). Povest. 1950. — F. Goetel, predsednik varšavskega Pen-kluba, je letos prav ob priliki te najnovejše povesti (ki je medtem izšla že v 2. izdaju) dobil poljsko državno nagrado za literaturo in ga je s tem največji merodajni forum kvalificiral za predstavnika današnje poljske književnosti. Ker je o njem potrebna posebna studija, ki bi ga pokazala v celotni podobi, na ozadju povojne poljske literature in v primerjalni zvezi s podobnimi pojavi (Ossendowski), hočem danes predstaviti samo to njegovo najnovejšo povest.

Ima — kot vsa Goetelova tvorba — eksotični značaj. Toda to pot ni zgodba postavljena v sovjetski Turkestan ali Tibetanske gore, ampak postala je iz impresij obiska na samotni Islandiji, ki ga je pred letom opisal v živahnem potopisu: »Otok na meglenem severu«. Značilno pa je, da je s to povestjo že odločno stopil tudi v varšavsko družbo, v evropsko komplicirano današnjost, ki jo je dozdej samo še enkrat porabil kot okvir, sicer pa bežal pred njo v romantično elementarnost primitivnih ljudi in primitivnih pokrajin. V glavnem pa je ostal sebi zvest tudi sedaj: tako z ozirom na eksotičnost glavnega terena povesti, kakor tudi notranjih psiholoških konfliktov in — kompozicije. To zadnje je važno in morda najbolj udarja v oči. Vsako Goetelovo povest namreč označuje zaveštno iskana kompozicijska tehnika, tako, da jih nekateri smatrajo za formalne eksperimente (analogija s Pregljem!). V prejšnjem romanu »Z dneva v dan«... se mu je — po mojem — mojstrsko posrečilo (Kołaczkowski in Kaden trdita nasprotno), ustvariti sporedno dvojno dramo ene osebe v različnih dobah, ki nujno zahtevata skupne istočasne rešitve. Tak efekt je mogel doseči le s pomočjo dnevnika, ki ločeno tragedijo iz preteklosti postavlja v paralelni razvoj z dramo iz sodobnosti.

In temu podobno kompozicijo je sprejel tudi za to svojo najnovejšo povest. Le da ne gre za zgodbo samo enega človeka, namreč prof. Zataja, ampak na videz dveh in to na ta originalni način, da se doživlja profesorjevo ponovi v življenju asistenta. Povest asistenta je tako samo ilustracija sicer zamolčanega profesorjevega doživljanja: še le iz nje razumemo prvo tragiko. Prof. Zataj, ustvaritelj geološke teorije o novi ledeni dobi zemlje, ki naj ima svoj začetek v ledenih skladih Islandije, se pripravlja po 20 letih na novo znanstveno ekspedicijo. Hoče na vsak način končati svojo teorijo. S seboj vzame le mladega asistenta Kordysa, svojega »alter ergo« izpred 20 let. Tako se pisatelj posreči konfrontirati eno osebo v dveh postavah. — Iz okolja sodobne velemestne družbe se dovemo, da je prof. popolnoma nedojemljiv za vse življenje, ki ga obdaja: njegova žena se pred njegovimi očmi prostituira, a on je kot zamaknjen v dozdevno nekončano znanstveno teorijo, poetično-čustveno nazvano »Sence ledovja«. Pozneje se izkaže, da je to le refleks globokega srčnega doživetja na Islandiji, nujno zahtevajočega življenjskega zaključanja. To varšavsko družbo opisuje Goetel z nekako muko, studirano iskano, ko pa pridemo z ekspedicijo na samotni otok, se razpiše v svojem elementu.

Tedaj se pa razvije povest asistenta, ki ga jezi deprimirana pasivnost profesorja, in poln podjetnosti išče na svojo roko znanstvenih rezultatov. Pod ledeniki pa spozna lepo islandsko deklico Kristino, »divjo Berto«, primitivno-pristno, ki od vseh zapuščena sovraži ljudi in živi le v spominu na mater in v družbi idiota Johana. Asistenta je njen pojav tako prevzel, da se njegove »znanstvene« težnje spremene v srčno iskanje. Profesor opazi, da gre asistent njegovo pot in v viharne noči pod šotorom visoko v ledu mu da prečitati svoj dnevnik izpred 20 let. Čudaštvo profesorjevo dobi svoj vzrok: ljubezen asistenta do Kristine je nanovo ponovljena profesorjeva zgodba, kot jo je doživljal z njeno materjo Ingeborg. Ta dnevnik je osrče povesti in Ingeborg je nova variacija Goetelovih ženskih postav, kot jo je doživel prvič v lepi Kumri iz »Kar-Chat-a:«: vdana do samožrtvovanja, nagonsko ljubeča in živalsko zvesta, ugašajoča v tihi tragiki. — Po prečitanku dnevnika pride do obračuna vesti med mozem Ingeborgi Einarem in profesorjem, ki si stopita nasproti kot dve življenjski razvalini. Tedaj je zvedel profesor tudi za usodo nesrečne Ingeborgi: do smrti mu je ostala zvesta, s širokimi očmi je vse dneve strmela v smer njegovega odhoda i čakala vrnitve, dokler ni obupala in se vrgla v ledene prepade prav tja, kjer je on zamislil »srce svetovnega ledovja«. Profesor se hoče vreči za njo, a pojav »divje Berte«, njegovega in njenega otroka mu vrne življenjski silo. A ljubosumen idiot Johan ga zakolje. — Ekspedicija ni prinesla znanstvenih rezultatov.

Ni pa prinesla tudi končne rešitve notranjih konfliktov. Da Johan usmrti profesorja, je izven umetniške nujnosti; pomeni samo zunanji konec. In tudi usoda asistenta in Berte ostane odprta. Zdi se mi, da je pisatelj eksotično povest prehitro končal, v primeri s tem, kakor se je dolgo zadrževal pri razmerah velemesta (tretjino povesti). Prav ta dualizem terenov in kompliciranost kompozicije sta vzrok, da nima povest enotne harmonije in razpada v med seboj premalo zvezane dele. Moti pa predvsem nesorazmerno hitri tempo konca v primeri s celoto. Vtis imam, da manjka povesti zadnja redakcija in je zato ne smatram za Goetelovo najboljšo povest, dasi je prav ob njej dobil najvišjo državno nagrado.

Povest je zato bolj zanimiva za razvoj pisateljevega talenta, ki kaže tendenco, poseči aktivno tudi v današnjo velemestno družbo. Ima pa mnogo nenavadnih umetnostnih vrednot, ki so značilne za Goetla: kratek, odrezan dialog, sočen stil, točen, stvarni izraz; poezijo krajinskih slik in zmožnost adekvatno spojiti prvotnega človeka z divjo zemljo. Odrešujoče vpliva njegova epična realistična observacija, najbolj sorodna Tolstemu: njegovi ljudje ne govore in ne premišljujejo nad svojimi čini, vdajajo se celi življenjski nujnosti. Celotno romantične situacije in postavne vidi Goetel le v golih zemskih dimenzijah.

Sicer pa se h Goetelu še povrnem. Tine Debeljak

Zofja Nałkowska: **Dom žensk**. (Dom Kobiet). Igrokaz v 5 dejanjih. Varšava, 1950.

Zenske pisateljice na Poljskem predstavljajo danes izredno visoke umetniške vrednosti, stoje v vrsti najboljših današnjih beletristov in imajo veliko število čitateljev. Zdi se, da nam samo one morejo povedati še kaj novega, zato se zanima sedanost tako zelo za ženski komentar ženske